

ШЕТЕЛДІК ПАРЛАМЕНТТЕРДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДА ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІН БАҒАЛАУ

Е.С.Бейсенбаев

АНДАТПА

Мақалада бес шетелдік парламенттің цифрлық қатысу тәжірибесіне салыстырмалы талдау жасалынып, оның сонымен қатар 2026 жылғы конституциялық реформадан кейін құрылған бір палаталы Құрылтай жағдайында Қазақстанда қолданылу мүмкіндігі бағаланады. Зерттеудің негізгі сұрағы азаматтық сигналдың парламенттік шешімге дейін жетуін қандай институционалдық элементтер қамтамасыз ететінін анықтауға арналған. Гипотеза бойынша цифрлық қатысудың нәтижелілігі платформаның технологиялық деңгейімен емес, оның парламенттік рәсімге кірігу дәрежесімен анықталады. Әдіснамалық негіз ретінде салыстырмалы кейс-стади, бес өлшем бойынша институционалдық талдау және реформалар хронологиясының құрылымдық талдауы қолданылды. Талдау бірлігі ретінде Ұлыбритания Қауымдар палатасы, Шотландия парламенті, Германия Бундестагы, Бразилия Депутаттар палатасы және Эстония Riigikogu-сы алынды. Нәтижелер барлық жүйеде жарияланған петициялардың шағын бөлігі ғана жоғары шекті мәнге жететінін көрсетті. Вестминстерде бұл үлес шамамен 0,6%, Бундестагта 2025 жылы шамамен 1,5% болды. Рәсімге байланған порталдар тұрақты нәтиже береді, ал рәсімнен тыс платформалар маңызын жоғалтады. Цифрлық қатысуды кеңейтудің дербес деректері, киберқауіпсіздік және алгоритмдік біржақтылық салаларындағы тәуекелдері талданды. Қазақстан үшін Құрылтайға жіберілетін петицияларға екі сатылы шекті деңгей, комитеттік қарау тәртібі, қаралу барысын ашық қадағалау және Қазақстан Халық Кеңесімен байланыс құру ұсынылады.

Түйін сөздер: парламентті цифрландыру, электрондық петициялар, азаматтық қатысу, парламент комитеттері, Құрылтай, Қазақстан Халық Кеңесі, дербес деректер, алгоритмдік біржақтылық.

Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Автор-корреспондент:

Е.С.Бейсенбаев,
beisenbayev.elnur@gmail.com

Сілтеме:

Бейсенбаев Е.С. Шетелдік парламенттерді цифрландыру тәжірибесі: салыстырмалы талдау және Қазақстанда қолдану мүмкіндіктерін бағалау // Адам әлемі. – 2026. – Т. 28. – №4 (110). – Б. 121-133.
– DOI: 10.48010/4cwc2834

Ашық қолжетімділік

© Автор(лар), 2026
Бұл ашық қолжетімді мақала Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) лицензиясының талаптарына сәйкес таратылады.
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Редакцияға түсті: 01/08/2026
Қабылданды: 27/09/2026
Онлайн жарияланды: 30/10/2026

Цифровизация парламентов за рубежом: сравнительный анализ и оценка применимости опыта для Казахстана

Аннотация. В статье сравнивается опыт цифрового участия в пяти зарубежных парламентах и оценивается возможность его применения в Казахстане в условиях однопалатного Курултая, созданного в результате конституционной реформы 2026 года. Основной исследовательский вопрос состоит в том, какие институциональные элементы обеспечивают доведение гражданского сигнала до парламентского решения. Согласно гипотезе, результативность цифрового участия определяется степенью встроенности платформы в парламентскую процедуру, а не ее технологическим уровнем. Методологическую основу составили сравнительное кейс-стади, институциональный анализ по пяти измерениям и структурированный анализ хронологии реформ. Единицами анализа выступили Палата общин Великобритании, Парламент Шотландии, Бундестаг Германии, Палата депутатов Бразилии и Рийгигогу Эстонии. Результаты показали, что во всех системах высокого порога достигает лишь небольшая доля опубликованных петиций. В Вестминстере эта доля составила около 0,6%, в Бундестаге в 2025 году около 1,5%. Порталы, встроенные в процедуру, дают устойчивый результат, а платформы вне процедуры утрачивают значение. Проанализированы риски расширения цифрового участия в сферах персональных данных, кибербезопасности и алгоритмической предвзятости. Для Казахстана предлагаются двухступенчатый порог для петиций, адресованных Курултаю, комитетский порядок их рассмотрения, открытое отслеживание хода рассмотрения и связь с Қазақстан Халық Кеңесі.

Ключевые слова: цифровизация парламента, электронные петиции, гражданское участие, парламентские комитеты, Курултай, Қазақстан Халық Кеңесі, персональные данные, алгоритмическая предвзятость.

Digitalisation of Foreign Parliaments: Comparative Analysis and Evaluation of Applicability to Kazakhstan

Abstract. The article compares digital participation in five foreign parliaments and assesses its applicability to Kazakhstan, where the 2026 constitutional reform created the unicameral Kurultai. The main research question asks which institutional elements carry a citizen signal through to a parliamentary decision. The hypothesis holds that the effectiveness of digital participation depends on how deeply a platform is embedded in parliamentary procedure rather than on its technological level. Methods include a comparative case study, institutional analysis along five dimensions and a structured analysis of reform chronologies. The units of analysis are the UK House of Commons, the Scottish Parliament, the German Bundestag, the Brazilian Chamber of Deputies and the Estonian Riigikogu. In all systems only a small share of published petitions reaches the higher threshold: about 0.6% at Westminster and about 1.5% in the Bundestag in 2025. Portals tied to procedure deliver stable results, while platforms outside procedure lose relevance. Risks related to personal data, cybersecurity and algorithmic bias are analysed. For Kazakhstan, it proposes a two-tier threshold for petitions addressed to the Kurultai, a committee review route, open tracking of petition status and a link with the People's Council of Kazakhstan (Qazaqstan Halyq Kenesi).

Keywords: Parliamentary Digitalisation, E-Petitions, Civic Participation, Parliamentary Committees, Kurultai, People's Council of Kazakhstan, Personal Data, Algorithmic Bias.

Кіріспе

Өкілді билік органдарын цифрландыру бүгінде тек техникалық міндет ретінде қарастырылмайды. Ол саяси ғылымның дербес зерттеу бағытына айналды, өйткені цифрлық арналар парламент пен қоғам арасындағы байланыстың сипатын өзгертеді. Соңғы үш онжылдықта «электрондық парламент», «ашық парламент» және «цифрлық қатысу» ұғымдарымен сипатталатын ауқымды тәжірибе жинақталды [1; 2]. Жинақталған тәжірибе біркелкі емес, ал оны бір институционалдық ортадан екіншісіне механикалық түрде көшіру ойдағы нәтижені бермейді.

Тақырыптың Қазақстан үшін өзектілігі 2026 жылы тоғысқан екі үдеріспен байланысты. Біріншісі цифрлық трансформацияның жеделдеуі. «Жасанды интеллект туралы» Заң 2026 жылғы қаңтарда толық күшіне енді [3], ал 2026 жылғы 12 шілдеде Цифрлық кодекс қолданысқа енгізілді [4]. Екіншісі конституциялық жаңару. 2026 жылғы 15 наурыздағы республикалық референдумда жаңа Конституцияны дауыс беруге қатысқандардың 87,15%-ы қолдады [5]. Конституция 2026 жылғы 1 шілдеде күшіне еніп, екі палаталы Парламенттің орнына 145 депутаттан тұратын бір палаталы Құрылтай құрылды. 23 тамыздағы сайлау қорытындысы бойынша Құрылтайға 5 партия өтті, ал оның бірінші сессиясы 28 тамызда ашылды [6]. Құрылтайда 8 тұрақты комитет жұмыс істейді, олардың қатарында Цифрландыру, инновациялар және ғылым комитеті бар [7]. 2026 жылғы 23 қыркүйекте заң шығару бастамашылығы құқығына ие, 126 мүшеден тұратын Қазақстан Халық Кеңесі алғашқы

сессиясын өткізді [8; 9]. Технологиялық және конституциялық жаңарудың бір мезгілде жүруі цифрлық қатысу тетіктерін бұрыннан бар рәсімдерге қосымша ретінде емес, жаңа институционалдық құрылымның ажырамас бөлігі ретінде жобалауға мүмкіндік береді.

Зерттеу мәселесі ғылыми әдебиетте бірнеше рет тіркелген қайшылықтан туындайды. Парламенттер ақпаратты жариялауды азаматтардың шешім қабылдауға нақты ықпал ету тетіктерін құрудан әлдеқайда жақсы меңгерген [10; 11]. Электрондық петициялар сияқты жеке құралдар жан-жақты зерттелген, бірақ шетелдік тәжірибені парламенттік жүйесі қайта құрылып жатқан елге бейімдеу мәселесі әлі де аз зерделенген. Нәтижесінде жекелеген платформалар бойынша жинақталған эмпирикалық база мен парламентті цифрландыруды өкілді биліктің институционалдық өзгерістерімен байланыстыратын зерттеулер арасында алшақтық сақталып отыр.

Негізгі зерттеу сұрағы былай тұжырымдалды. Шетелдік парламенттердің цифрлық қатысу тетіктерінің қандай институционалдық элементтері азаматтық сигналдың парламенттік шешімге дейін жетуін қамтамасыз етеді және олардың қайсысын Құрылтайдың жаңа құрылымына бейімдеуге болады? Негізгі сұрақ екі қосымша сұрақ арқылы нақтыланады. Біріншісі шекті деңгей, комитеттік қарау тәртібі, міндетті жауап және қол қоюшыны сәйкестендіру сияқты элементтердің цифрлық қатысу нәтижелерімен қалай байланысатынын анықтауға бағытталған. Екіншісі цифрлық қатысуды кеңейту кезінде туындайтын дербес деректерді қорғау, киберқауіпсіздік және алгоритмдік

біржақтылық тәуекелдерін және оларды Қазақстан жағдайында шектеу жолдарын қарастырады.

Зерттеу гипотезасына сәйкес цифрлық қатысудың нәтижелілігі платформаның технологиялық деңгейімен емес, оның парламенттік рәсімге кірігу дәрежесімен анықталады. Егер рәсімдік кірігуі әлсіз, бірақ технологиялық тұрғыдан дамыған платформа азаматтық бастамалардың парламентте қаралуы бойынша рәсімі берік жүйелермен салыстырмалы нәтиже көрсетсе, гипотеза жоққа шығарылған болар еді. Мақаланың мақсаты бес парламенттегі цифрлық қатысудың институционалдық үлгілерін салыстыру және олардың Қазақстанға бейімдеуге жарамды элементтерін анықтау болып табылады. Ғылыми жаңалығы салыстырмалы талдауды 2026 жылғы конституциялық реформадан кейінгі нақты институционалдық құрылыммен, атап айтқанда Құрылтайдың комитеттік жүйесімен, Қазақстан Халық Кеңесімен және петициялар туралы қолданыстағы заңнамамен ұштастыруда, сондай-ақ цифрлық қатысу тәуекелдерін бейімдеудің міндетті шарты ретінде қарастыруда.

Әдіснама

Зерттеу салыстырмалы кейс-стади ретінде құрылды. Талдау бірлігі ретінде ел емес, нақты заң шығарушы орган және оның цифрлық қатысу тетігі алынды. Іріктемеге Ұлыбритания Парламентінің Қауымдар палатасы (Вестминстер), Шотландия парламенті, Германия Бундестагы, Бразилия Депутаттар палатасы және Эстония Riigikogu-сы енді. Кейстер институционалдық дизайнға айырмашылықтың барынша кең болу қағидаты бойынша таңдалды.

Вестминстер мен Шотландия парламентін қатар қарастыру арнайы негіздеуді қажет етеді, себебі Шотландия Ұлыбританияның құрамында. Шотландия парламенті 1999 жылы деволюция, яғни орталық биліктің өкілеттіктерін аймақтық заң шығарушы органға беру нәтижесінде қайта құрылды. Ол өз регламенті, комитеттері және петициялық рәсімі бар дербес заң шығарушы орган болып табылады. Сондықтан бұл жұп бір елдің екі тәуелсіз кейсі ретінде емес, ал бақыланатын салыстыру ретінде пайдаланылады. Құқықтық дәстүр, саяси мәдениет және цифрлық инфрақұрылым

ортақ болғандықтан, екі парламенттің айырмашылығы негізінен петициялық рәсімнің дизайнына, ең алдымен шекті деңгейдің болуына немесе болмауына байланысты. Мұндай жұп институционалдық дизайнның әсерін басқа факторлардан бөліп қарауға мүмкіндік береді. Шотландия парламентінің тәжірибесі петиция адресаты бола алатын қазақстандық мәслихаттар үшін де мәнді.

Зерттеудің мерзімдік шеңбері әр жүйенің іске қосылған сәтінен 2026 жылғы 25 қазанға дейінгі кезеңді қамтиды. Шотландия парламенті үшін бұл 2000 жыл, Бундестаг үшін 2005 жыл, Бразилия палатасы үшін 2009 жыл, Эстония үшін 2014–2016 жылдар, Вестминстердің қазіргі порталы үшін 2015 жыл. Қазақстан бойынша талдау петициялар институтын енгізген 2023 жылғы 2 қазандағы заңнан бастап 2026 жылғы 25 қазанға дейінгі нормативтік құқықтық базаны қамтиды. Дереккөздер үш топқа бөлінді. Бірінші топты Scopus, Web of Science және Google Scholar дерекқорларынан «e-petitions», «parliamentary digitalisation», «digital participation», «parliamentary engagement» кілт сөздері бойынша іріктелген 2006–2026 жылдардағы еңбектер құрады. Іріктеу критерийлері ретінде рецензияланған басылымда жариялану, үкіметтік емес, парламенттік жүйені зерттеу және іріктемедегі кейстердің кемінде біреуі бойынша эмпирикалық деректің болуы алынды. Екінші топты парламенттердің ресми есептері мен статистикасы, соның ішінде 2025–2026 жылдардағы есептер және Rahvaalgatus.ee порталының 2026 жылғы 25 қазандағы статистикасы құрады. Үшінші топқа Қазақстанның нормативтік құқықтық актілері мен мемлекеттік органдардың ресми мәліметтері енді.

Салыстыру бес талдамалық өлшем бойынша жүргізілді. Олар - кіру шегі (қарауды іске қосатын қол саны), қарау жолы (өтінішті қандай орган және қандай тәртіппен қарайды), жауап беру міндеті, қатысушыны сәйкестендіру тәсілі және кері байланыстың ашықтығы. Қосымша құрал ретінде реформалар хронологиясының құрылымдық талдауы қолданылды. Әр парламент бойынша цифрлық құралды енгізу, өзгерту немесе тоқтату туралы шешімдер уақыт тізбегіне түсіріліп, олардың әрқайсысы рәсімдік қағидаларды өзгерткен-өзгертпегені бойынша бағаланды. Рәсімдік міндеттемелерді

өзгерткен реформалар мазмұнды, тек жаңа интерфейс немесе декларация енгізгендері символдық деп сараланды. Кейстер бойынша сандық көрсеткіштер әртүрлі кезеңдерге және есептеу әдістеріне жатады, сондықтан олар кейстерді тікелей салыстыру үшін емес, әр жүйенің ішкі іріктеушілігін сипаттау үшін пайдаланылады.

Негізгі бөлім

Ақпараттық ашықтық пен қатысу арасындағы алшақтық

Цифрлық парламентаризм зерттеулері заң шығару зерттеулері, цифрлық демократия, ашық үкімет және электрондық қатысу салаларының тоғысында қалыптасты. Бағыттың іргетасын К. Лестон-Бандейраның интернеттің парламенттерге әсерін технологиялар арқылы емес, парламенттік функциялар және институционалдық контекст арқылы бағалау туралы ұсынысы қалады [1]. Мұндай көзқарас талдауды сайттарды техникалық сипаттаудан цифрлық құралдардың өкілдікке, атқарушы билікті бақылауға және азаматтармен байланысқа қалай әсер ететіні туралы сұраққа бұрады.

Әдебиет тұрақты бір заңдылықты тіркейді. Парламенттер ақпаратты ашуды азаматтармен интерактивті әрі бірлескен жұмысқа қарағанда әлдеқайда жеңіл цифрландырады [10], ал олардың цифрлық коммуникациясы көбіне бір жақты болып, есеп беру мен көрінуге қызмет етеді [12]. Ақпараттық ашықтық деректердің қолжетімділігін білдірсе, есеп берушілік шешімнің қалай қабылданғанын және сырттан келген сигналдың қалай өңделгенін қадағалауға мүмкіндік береді [11]. Сондықтан коммуникацияның сапасы арналардың санымен емес, кері байланыс тізбегін тұйықтау қабілетімен анықталады.

Электрондық петициялар туралы еңбектер өтінішті цифрлық түрде берудің өзі саяси ықпалға сирек әкелетінін дәлелдейді. Шешуші мәнге петицияның парламенттік рәсімге қалай кіріктірілгені, яғни шекті мәннің, міндетті жауаптың, комитеттік қарау тәртібінің және нәтижені жария түсіндірудің болуы ие [2; 13]. Британдық жүйені талдау петицияның байланыс орнату, назар аудару, билікті бақылау және саясатты өзгерту функцияларын бөліп көрсетеді [13]. Заң өзгермеген жағдайдың өзінде петиция мәселені күн тәртібіне шығарып, аза-

маттарда өз үнінің естілгені туралы сезім қалыптастыра алады.

Зерттеушілер шамадан тыс үміттен де сақтандырады. Электрондық петициялар қатысудағы теңсіздікті жоюдың орнына білімді әрі ресурсы бар топтардың үнін күшейтуі мүмкін [14; 15]. Саяси элиталар мұндай құралдарға сақтықпен қарайды, күн тәртібінің шамадан тыс жүктелуінен және ұйымдасқан науқандардың қысымынан қауіптенеді [16]. Азаматтық сұраныс саяси мәнге оны парламенттің жұмыс режиміне аударатын институционалдық делдалдар мен рәсімдер болғанда ғана ие болады [17].

Ашық үкімет тәжірибесін Қазақстан мен Орталық Азия деректерінің негізінде зерттеген жұмыстар ашықтықтың ақпараттық элементтері тез енгізілетінін, ал жауап беру тетіктері баяу қалыптасатынын көрсетеді [18]. Азаматтар цифрлық қолжетімділікті мемлекеттің жауап беруге дайындығының автоматты түрдегі өсуі деп қабылдамайды [19]. Нормативтік құқықтық актілердің жобаларын жария талқылауға арналған отандық портал бойынша жұмыс электрондық қолтаңба талабы, құжаттардың күрделі тілі және пікір мен қорытынды шешім арасындағы байланыстың әлсіздігі сияқты кедергілерді анықтаған [20]. Осы еңбектер шетелдік тәжірибені бейімдеу кезінде құралдың өзіне емес, оның кері байланыс рәсіміне назар аудару қажеттігін айғақтайды.

Вестминстер парламенті: екі сатылы шекті деңгей және комитеттік қарау

Вестминстер жүйесі - цифрлық қатысу арнасының парламенттік рәсімге кіріктірілуінің айқын мысалы. 2015 жылы іске қосылған қазіргі порталда 10 мың қол жинаған петицияға үкімет жазбаша жауап беруге міндетті, ал 100 мың қол жинаған петицияны Петициялар комитеті Вестминстер-холлдағы дебатқа шығаруды қарастырады [21]. Петициялар комитеті 2015 жылы құрылды. Комитет өтініштерді тіркеумен шектелмей, министрлерден түсініктеме сұрауға, өз тексерулерін жүргізуге және сарапшыларды тартуға құқылы [13].

Жүйенің ауқымы үлкен, бірақ ол айтарлықтай іріктеуші. 2015–2017 жылдардағы парламент шақырылымы кезінде порталға 31 731 петиция түсті, олардың 10 950-і жарияланды, ал 20 781-і модерация кезеңінде қабылданбады [22]. Жарияланған петициялардың 486-сы ғана үкімет жауа-

бына қажетті 10 мың қол шегінен, ал 65-і дебатты қарастыруға жол ашатын 100 мың қол шегінен асты. Демек, жарияланған петициялардың шамамен 0,6%-ы дебат сатысына жеткен. Қолдар да біркелкі таралмады. Петициялардың 64%-ы 100-ден аз қол жинады, ал ең танымал 10 петиция барлық қолдың 30%-ын жинады [22]. 2015–2019 жылдары порталға жалпы 99 031 петиция түсіп, олар 59,3 миллионнан астам қол жинады. Ең көп қолды, шамамен 6,1 миллион қолды, 2019 жылы Еуропалық одақтан шығу туралы хабарламаны кері қайтаруды талап еткен петиция жинады [21].

Сонымен қатар аталмыш жүйенің басты артықшылығы цифрлық арнаның оқшауланған интерфейсі болмауында. Қол қоюшылар петицияның қаралу барысы туралы хабарлама алады, ал комитеттің тексерулері кей жағдайда саяси шешімдерге ықпал ете алды. Мысалы, бас миы ісіктерін зерттеуге қатысты петиция бойынша комитеттің жұмысы осы бағыттағы мемлекеттік қаржыландыруды арттыруға ықпал еткен жағдай ретінде келтіріледі [13]. Дегенмен Вестминстер-холлдағы дебаттар міндеттеме тудырмайтын қарарлар бойынша өтеді және бірден заңнаманың өзгеруіне әкелмейді.

Осы орайда, жүйенің осал тұстары модерация мен қолдарды тексеруге қатысты екенін атап өту керек. Түскен петициялардың үштен екісіне жуығы жарияланбай қайтарылатындықтан, бас тарту себептерінің ашықтығы сенімнің басты шартына айналады. Қол қою электрондық пошта арқылы ғана расталады, сондықтан жүйе жалған қолдарды анықтау жағынан осал. 2016 жылы Еуропалық одаққа мүшелік бойынша қайта референдум өткізу туралы петициядан комитет алаяқтық жолмен қосылған шамамен 77 мың қолды алып тастады, олардың арасында Ватикан мен КХДР атынан қойылған мыңдаған қол болды [23].

Шотландия парламенті: шекті деңгейсіз қарау және сараптамалық сүйемелдеу

1999 жылы деволюция нәтижесінде қайта құрылған Шотландия парламенті іс жүзінде жаңадан жобаланды, сондықтан оның регламентіне қолжетімділік пен қатысу қағидаттарын бастапқыдан енгізуге мүмкіндік болды. Парламент 2000 жылы электрондық петициялар жүйесін сынақ

ретінде іске қосып, 2004 жылы оны тұрақты рәсімге айналдырды [2; 21]. Шотландиялық үлгінің басты ерекшелігі қол санының ең төменгі шегінің болмауы. Парламенттің құзыретіне жататын және ресімдеу талаптарына сай келетін кез келген петицияны комитет жиналған қол санына қарамастан қарайды. Қазір бұл функцияны Азаматтық қатысу және қоғамдық петициялар комитеті атқарады [24].

Комитеттің 2025–2026 жылдардағы есебі жүйенің қазіргі ауқымын көрсетеді. 2025 жылғы мамырдан 2026 жылғы сәуірге дейін комитет 164 петицияны қарады, олардың 70-і жаңа, 94-і бұрыннан жалғасып келе жатқан петициялар болды. Осы кезеңде 159 петиция жабылды, комитет 17 отырыс және 5 тақырыптық тыңдау өткізіп, 8 отырыста 31 адамнан ауызша айғақ тыңдады [24].

Шотландия тәжірибесі жүйенің тиімділігі технологиялық платформаға ғана емес, өтініш берушілерді сүйемелдеуге және парламенттің сараптамалық қызметіне жұмсалатын ресурсқа тәуелді екенін көрсетеді. Шекті деңгейдің болмауы әр азаматтың өтінішін парламенттік қараудың нысанына айналдырады, бірақ әкімшілік жүктемені арттырып, қарау мерзімдерін ұзартады. Шекті деңгейі жоқ жүйенің статистикасын Вестминстер көрсеткіштерімен тікелей салыстыру мүмкін емес, сондықтан бұл жұпта салыстыру пайыздық көрсеткіштерге емес, рәсімнің логикасына сүйенеді.

Германия Бундестагы: конституциялық құқық және төмендетілген шекті деңгей

Германияда петиция беру құқығы Негізгі заңның 17-бабында бекітілген. Бундестаг 2005 жылы шотландиялық тәжірибеге сүйеніп, жария электрондық петициялар жүйесін енгізді, ол өтініштерді қосымша қол жинау және талқылау үшін жариялауға мүмкіндік береді [2; 25]. Ресми талаптарға сай келетін әрбір петиция қол санына қарамастан петициялар комитетінде қаралады, ал өтініш беруші шешімнің уәжді түсіндірмесін ала алады [25].

Жария тыңдау өткізуге қажетті шекті деңгей ұзақ жылдар бойы уақыты бойынша 4 апта ішінде жиналатын 50 мың қол болды. 2024 жылғы 26 маусымда петициялар комитеті шекті деңгейді 30 мың қолға дейін төмендетіп, қол жинау мерзімін 6 аптаға дейін ұзартты. Өзгеріс 2024 жылғы 1 шілдеден бастап қолданылды [26].

Бундестагтың 2025 жылғы петициялар есебі жүйенің қазіргі ауқымын сипаттайды. 2025 жылы комитетке 12 399 петиция түсті, бұл алдыңғы жылмен салыстырғанда 34%-ға көп. Олардың 5 807-сі электрондық түрде берілді, 652 петиция порталда жарияланды, ал 30 мыңдық қол шегінен 10 петиция ғана асты [27]. Жарияланған петицияларға жалпы 511 965 қол қойылды, порталдың пайдаланушылары шамамен 5,5 миллионға жетті. Демек, жарияланған петициялардың шамамен 1,5%-ы ғана жария тыңдау шегіне жеткен.

Германиялық тәжірибе электрондық петициялардың қатысушылар құрамын айтарлықтай кеңейтпейтінін де көрсетті. Платформаны негізінен білімді, саяси белсенді азаматтар пайдаланады, ал петициялардың басым бөлігі аз қол жинайды [14; 15]. Сондықтан электрондық петицияларды парламенттік демократияның классикалық тетіктерін алмастыратын құрал емес, ал сайлау аралығындағы қосымша қатысу арнасы ретінде қарастырған жөн [15].

Бразилия Депутаттар палатасы: бірлескен заң шығармашылығы

Бразилия Депутаттар палатасы азаматтарды заң жобаларын әзірлеуге тартудың дамыған үлгісін қалыптастырды. 2009 жылы азаматтарға мәселелерді талқылауға және заң жобаларына ұсыныс енгізуге мүмкіндік беретін e-Democracia порталы іске қосылды [28]. 2013 жылы палата ішінде бағдарламашыларды, азаматтық белсенділерді және парламент қызметкерлерін біріктірген Lab-Nacker инновациялар зертханасы құрылды. Ол ұлттық заң шығарушы органда институционалданған инновациялық зертхананың алғашқы мысалы ретінде бағаланады [29].

Негізгі құралдардың бірі Wikilegis редакторы. Ол азаматтарға заң жобасының кез келген бөлігіне түзету ұсынуға, ал басқа пайдаланушыларға бұл ұсыныстарды қолдауға немесе қолдамауға мүмкіндік береді. Мақсаты заң жобасына жауапты баяндамашы депутаттарды пайдалы идеялармен қамтамасыз ету. Кейін азаматтардың заң шығару күн тәртібін анықтауға қатысуына арналған Pauta Participativa құралы енгізілді. Палатаның қатысу моделі интернет пайдаланушылардың азаматтық құқықтары туралы заң (Marco Civil da Internet), Жастар статусы және мүгедектігі бар адамдардың құқықтары туралы заң сияқты актілерді талқылаумен байланыстырылады [29].

Бразилия тәжірибесі азаматтық бастамалардың заң шығару үдерісіне кірігуі саяси ерікке тәуелді екенін көрсетеді. Түскен ұсыныстар заң жобасына жауапты баяндамашының шешімімен ғана ескеріледі, ал белсенді депутат болмаса талқылау тоқтап қалады [28]. Зертхана жұмысында серіктестермен ынтымақтастықтың үздіксіздігі әрдайым сақталмады, ал кейбір эксперименттер тоқтатылды [29].

Эстония Riigikogu-сы: цифрлық сәйкестендіру және міндетті жауап

Эстония қол қоюшыны сәйкестендіру мәселесін ең түбегейлі шешкен ел ретінде таңдалды. Ұжымдық өтініш құқығы 2014 жылы заң деңгейінде бекітілді, бұл шешім өз кезегінде 2013 жылғы азаматтық ассамблея (Rahvakogu) үдерісінің нәтижесі болды [30; 31]. 2016 жылы Эстония ынтымақтастық ассамблеясы ұжымдық өтініштерді дайындауға, оларға қол жинауға және Riigikogu-ға жіберуге арналған Rahvaalgatus.ee порталын іске қосты [31].

Riigikogu-ға жіберілетін бастама кемінде 1000 қол жинауы тиіс. Қолдар мемлекеттік цифрлық сәйкестендіру құралдары арқылы қойылады, сондықтан қол қоюшының жеке басы міндетті түрде расталады. Бастаманы Riigikogu комитеті үш ай ішінде талқылайды, ал парламент алты ай ішінде өз ұстанымын жариялауға міндетті [32]. Заң ұсынысқа жауап берудің бірнеше нұсқасын, соның ішінде заң жобасын бастауды немесе уәжді түрде бас тартуды қарастырады [31].

Порталдың алғашқы үш жылында Riigikogu-ға 25 ұсыныс жіберіліп, олардың 4-еуі заңға айналды [31]. 2026 жылғы 25 қазандағы жағдай бойынша порталда 938 бастама тіркеліп, жалпы 1 190 404 қол жиналды, ал 384 бастама қажетті мекенжайына жіберілді [33]. Қол саны мен қол қойған адамдар санын шатастырмау қажет, өйткені бір азамат бірнеше бастамаға қол қоя алады.

Эстония тәжірибесінің маңызды сабағы бар. Үкімет 2007 жылы іске қосқан Osale.ee қатысу порталы азаматтардың ұсыныстарын шешім қабылдау рәсіміне байлай алмады және іс жүзінде маңызын жоғалтты [34]. Rahvaalgatus.ee рәсімге заң арқылы байланғандықтан тұрақты жұмыс істеп келеді. Бір ел ішінде технологиялық тұрғыдан ұқсас екі платформаның тағдыры олардың рәсімдік кірігуіне қарай екі түрлі болды.

Салыстырмалы талдау

Бес кейсті талдамалық өлшемдер бойынша қатар қоюдың нәтижесі 1-кесте-

де келтірілген. Кестеге Қазақстанның қолданыстағы петициялық жүйесі де енгізілді.

Кесте 1 – Цифрлық қатысу тетіктерінің институционалдық өлшемдері

Парламент	Кіру шегі	Қарау жолы	Жауап беру міндеті	Сәйкестендіру	Кері байланыс
Вестминстер	10 мың қол (үкімет жауабы); 100 мың қол (дебатты қарастыру)	Петициялар комитеті, Вестминстер-холл	Үкіметтің жазбаша жауабы	Электрондық пошта	Қол қоюшыларға хабарлама
Шотландия парламенті	Шек жоқ	Азаматтық қатысу және қоғамдық петициялар комитеті	Комитеттің шешімі	Тіркелу	Қаралу барысы жарияланады
Бундестаг	Барлық жарамды петиция қаралады; жария тыңдау үшін 6 аптада 30 мың қол	Петициялар комитеті	Уәжді жауап	Тіркелу	Шешімнің түсіндірмесі
Бразилия палатасы	Шек жоқ	Баяндамашы депутат, бейінді комитет	Міндетті жауап жоқ	Тіркелу	Баяндамашыға тәуелді
Riigikogu	1000 қол	Riigikogu комитеті	3 айда талқылау, 6 айда ұстаным	Мемлекеттік цифрлық сәйкестендіру	Бастаманың мәртебесі порталда
Қазақстан (ePetition.kz)	Үкімет құзыреті бойынша 50 мың қол; мәслихаттар үшін халықтың 2%-ы	Үкімет, мәслихаттар мен әкімдіктер; Құрылтайға арналған жеке рәсім жоқ	ӘРПК бойынша қарау	Электрондық цифрлық қолтаңба	Өтініш берушіге хабарлау

Ескертпе – Автор мәтінде келтірілген дереккөздер бойынша құрастырған.

Салыстыру бірнеше заңдылықты анықтайды. Біріншіден, барлық жүйеде ақпаратты ашу мен шешімге ықпал ету арасында тұрақты алшақтық бар. Вестминстерде жарияланған петициялардың шамамен 0,6%-ы дебатты қарастыру сатысына жеткен, Бундестагта 2025 жылы жарияланған петициялардың шамамен 1,5%-ы жария тыңдау шегінен асқан. Екіншіден, ең тұрақты нәтижені парламенттік рәсімге кіріктірілген және комитет сүйемелдейтін тетіктер береді. Үшіншіден, сәйкестендірудің сапасы петицияның саяси салмағын анықтайды, бұл Вестминстер мен Эстонияның тәжірибесін салыстырғанда айқын көрінеді.

Реформалар хронологиясы мазмұнды және символдық өзгерістерді ажыратуға мүмкіндік береді. Ұлыбританияда 2006 жылдан бастап премьер-министр сайтында жұмыс істеген үкіметтік петициялар порталы танымал болғанымен, заң шығарушы органға рәсімдік жол ашпады [13]. 2015 жылы Петициялар комитетінің құрылуы және екі сатылы шекті деңгейдің енгізілуі петицияларды парламенттік рәсімнің бір

бөлігіне айналдырды. Эстонияда алдымен 2014 жылы ұжымдық өтініштің құқықтық мәртебесі бекітіліп, тек содан кейін 2016 жылы портал іске қосылды. Германияда 2024 жылғы реформа жария тыңдауға қол жеткізудің шартын жеңілдетті. Керісінше, рәсімге байланбаған Osale.ee сияқты платформалар символдық сипатта қалды [34]. Тиімді реформаның белгісі жаңа интерфейс емес, рәсімдік міндеттеменің пайда болуы.

Цифрлық қатысудың тәуекелдері

Цифрлық қатысуды кеңейту жаңа тәуекелдерді туындатады, сондықтан олар бейімдеудің міндетті шарты ретінде қарастырылуы тиіс. Парламентаралық одақтың 2024 жылғы баяндамасына сәйкес, 86 елдегі 115 парламенттік палатаның 70%-ы киберқауіпсіздіктің ұлттық стандарттарын қабылдаған, 53%-ында ішкі киберқауіпсіздік стратегиясы бар, ал 29%-ы жасанды интеллект құралдарын қолдана бастаған [35]. Тәуекелдердің үш тобы ерекше маңызды.

Бірінші топ дербес деректерге қатысты. Петицияға қол қою азаматтың сая-

си ұстанымы туралы дерек тудырады, ал мұндай деректердің жиынтығы ерекше қорғауды қажет етеді. Қазақстанда петиция берген азамат тегін, атын, жеке сәйкестендіру нөмірін, тұрғылықты жерін және электрондық поштасын көрсетеді, ал петицияға қосылу электрондық цифрлық қолтаңба арқылы және дербес деректерді жинауға және өңдеуге келісім берілген жағдайда ғана мүмкін [36]. Цифрлық кодекс азаматтарға өз дербес деректерін басқару, соның ішінде оларды жою, иесіздендіру және өңдеуді шектеу құқығын береді [4]. Петициялық жүйе үшін бұл деректерді барынша азайту қағидатын, яғни жария түрде тек қол санын көрсетуді және қол қоюшылар туралы деректерді бөлек, қорғалған түрде сақтауды білдіреді.

Екінші топ киберқауіпсіздікке қатысты. Парламенттер шабуылдардың жиі нысанына айналады. 2020 жылғы тамызда Норвегия Стортингінің электрондық поштасына құпия сөздерді жаппай іріктеу әдісімен шабуыл жасалды, кейін полиция оны APT28 хакерлік тобына жатқызды [37]. Петициялық порталдар үшін тағы бір қауіп қолдарды жасанды түрде көбейту. Вестминстердегі 2016 жылғы оқиға сәйкестендіру әлсіз болғанда платформаның қысқа мерзімде дау нысанына айналуы мүмкін екенін көрсетті [23]. Парламентаралық одақтың ұсыныстары парламенттердің сезімтал ақпаратпен жұмыс істейтінін және жасанды интеллектті жүйесіз енгізу жаңа осалдықтар тудыратынын атап өтеді [38].

Үшінші топ алгоритмдік біржақтылыққа қатысты. Өтініштер көлемі өскен сайын оларды жасанды интеллект арқылы жіктеу, топтастыру және жауап жобаларын дайындау қажеттігі артады. Қазақстанда eOtinish жүйесіндегі жасанды интеллект функциясы 2,8 миллион өтінішті өңдеді. Ол өтініштің қысқаша мазмұнын жасайды, тақырыбын анықтайды және жауап жобасын ұсынады, бірақ жауапты өзі жібере алмайды, соңғы шешімді қызметкер қабылдайды. Алайда жүйе дәлдігінің бірыңғай көрсеткіші жоқ, ал қызметкерлердің бағасы өтініштердің шамамен 0,25%-ына ғана берілген [39]. Алгоритм жүйелі түрде қателессе, белгілі бір тақырыптардың немесе әлеуметтік топтардың өтініштері тұрақты түрде дұрыс бағытталмауы мүмкін. Парламентаралық одақ алгоритмдер қоғамдағы теңсіздікті байқаусызда күшейтпеуі үшін деректердің

сапасын, нәтижелердің түсіндірілуін және адамның бақылауын талап етеді [38]. «Жасанды интеллект туралы» Заң ашықтық пен түсіндірмелілік, жауапкершілік және адамның шешім қабылдаудағы ерік бостандығының басымдығы қағидаттарын бекітеді [3], ал Цифрлық кодекс автоматтандырылған жүйелер мен алгоритмдер қабылдаған шешімдерді қайта қарауды талап ету құқығын береді [4].

Талқылау

Салыстырмалы талдау зерттеу гипотезасын растайды. Цифрлық қатысудың нәтижелілігі платформаның технологиялық деңгейімен емес, оның парламенттік рәсімге кірігу дәрежесімен анықталады. Мұны Эстонияның ішіндегі салыстыру айқын көрсетеді, өйткені технологиялық тұрғыдан ұқсас екі платформаның тағдыры рәсімдік кірігуге қарай екі түрлі болды. Вестминстер мен Шотландия парламенті жұбы басқа заңдылықты көрсетеді. Шекті деңгей жүйенің өткізу қабілетін реттейді, ал оның болмауы азаматқа кең мүмкіндік бергенімен әкімшілік жүктемені арттырады.

Қазақстанда өтініштермен жұмыс істеудің дамыған цифрлық инфрақұрылымы бар. 2025 жылы eOtinish жүйесі арқылы 5 миллионнан астам өтініш түсті, оның 4 миллионнан астамы жеке тұлғалардан, шамамен 1 миллионы заңды тұлғалардан келді, ал өсім алдыңғы жылмен салыстырғанда шамамен 1 миллион өтінішті құрады [40]. 2023 жылғы 2 қазандағы заң Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекске петиция туралы жеке тарау енгізді [36]. Петиция мемлекеттік органдарға, жергілікті өкілді және атқарушы органдарға беріледі. Үкімет құзыретіндегі мәселе бойынша петиция кемінде 50 мың қол жинаса, облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың мәслихаты құзыретіндегі мәселе бойынша тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік халқының кемінде 2%-ының қолын жинаса қолдау тапқан болып саналады. ePetition.kz порталы 2024 жылғы 4 сәуірде іске қосылды, ал алғашқы төрт айда жарияланған 55 петицияның 4-еуі ғана 50 мың қол шегінен асты [41].

Қолданыстағы дизайнның негізгі ерекшелігі оның атқарушы билікке бағытталуы. Заң қолдау шектерін Үкімет пен жергілікті органдардың құзыретіндегі

мәселелер үшін ғана белгілейді, ал 50 мың қол жинаған петиция Үкіметтің құзыретіндегі мәселе ретінде қаралады. Заң шығарушы органға арналған жеке рәсім, яғни шекті деңгей, қарау мерзімі және комитеттік жол қарастырылмаған [36]. Мысалы, утилизациялық алымға қарсы петициялар қажетті қол санын жинағанымен, атқарушы органдардың қарауы нәтижесінде қанағаттандырылмады [41]. Құрылтайдың 8 тұрақты комитетінің ішінде петицияларды қарауға арналған комитет жоқ [7]. Нәтижесінде заң шығаруды талап ететін азаматтық бастамалардың тағдыры атқарушы органның шешімімен шектеледі. Кең заң шығару және бақылау өкілеттігі бар бір палаталы Құрылтайдың құрылуы бұл конфигурацияны толықтыруға және азаматтық бастамалар үшін парламенттік жол қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Шетелдік тәжірибені бейімдеу механикалық көшіруді емес, мұқият іріктеуді талап етеді. Бірінші ұсыныс екі сатылы шекті деңгейді енгізуге қатысты. Құрылтайға жіберілетін петиция үшін төменгі шек бейінді комитеттің уәжді жазбаша жауабын, ал жоғары шек авторлардың қатысуымен жария тыңдау өткізуді міндеттей алады. Мұндай үлгі Вестминстер мен Бундестагтың тәжірибесіне сүйенеді. Екінші ұсыныс комитеттік қарау жолын бекітуге қатысты. Петициялар Құрылтайдың бейінді комитеттеріне құзыреті бойынша жіберіліп, оларды қарау тәртібі Құрылтай регламентінде бекітілуі тиіс. Үшінші ұсыныс петицияның қаралу барысын ашық деректер арқылы қадағалау мүмкіндігіне арналған, бұл тұрғыда Эстонияның шешімі бағдар бола алады. Төртінші ұсыныс Қазақстан Халық Кеңесімен байланыс орнатуды көздейді. Ең жоғары шектен асқан және заң шығаруды талап ететін петициялар Халық Кеңесі заң шығару бастамашылығы құқығын іске асырған кезде қаралуы мүмкін [9].

Қазақстанның технологиялық базасы Вестминстерде шешілмеген қол қоюшыны сәйкестендіру мәселесін шешуге мүмкіндік береді. Петицияға қосылу заң бойынша электрондық цифрлық қолтаңба арқылы жүзеге асырылады [36], бұл жалған қолдардың жаппай қосылу қаупін айтарлықтай азайтады. Сонымен бірге электрондық цифрлық қолтаңба талабы цифрлық дағдысы аз азаматтар үшін кедергі болуы мүмкін, отандық зерттеу бұл мәселені

жария талқылау порталының мысалында да анықтаған [20].

Шетелдік тәжірибенің алуға жарамсыз тұстары да бар. Рәсімдік қолдауы жоқ платформалар технологиялық деңгейіне қарамастан витринаға айналады. Шотландиялық үлгідегі шекті мәннің мүлде болмауын Құрылтай деңгейінде әкімшілік шығынды есептемей енгізу комитеттердің жұмысын тежеуі мүмкін, бірақ мұндай үлгі мәслихаттар деңгейінде орынды болуы ықтимал. Модерацияның жабықтығы платформаға деген сенімді кез келген техникалық ақаудан күштірек әлсіретеді. Қазақстан заңнамасы петицияны қабылдамау себептерін көрсетуді талап етеді [36], ал бұл талапты бас тарту себептерінің жиынтық статистикасын жүйелі түрде жариялаумен толықтыру орынды.

Зерттеудің шектеулері бар. Институционалдық шешімдердің нәтижесі саяси мәдениетке тәуелді, сондықтан бір ортада тиімді тетік басқа ортада өзгеше нәтиже беруі мүмкін. Кейстер бойынша сандық деректер әртүрлі кезеңдерге және есептеу әдістеріне жатады. Құрылтай мен Қазақстан Халық Кеңесі жұмысын 2026 жылдың тамыз-қыркүйек айларында ғана бастады, сондықтан олардың цифрлық қатысу саласындағы тәжірибесін бағалау болашақ зерттеулердің міндеті.

Қорытынды

Негізгі зерттеу сұрағына берілетін жауап бірімді. Азаматтық сигналдың парламенттік шешімге жетуін платформаның өзі емес, оның рәсімдік ортасы қамтамасыз етеді. Бес парламенттің тәжірибесінде бұл ортаның төрт элементі шешуші болды. Олар қарауды іске қосатын айқын шекті деңгей, бейінді комитеттің қарау жолы, уәжді жауап беру міндеті және қол қоюшының сенімді сәйкестендірілуі.

Бірінші қосымша сұрақ бойынша Вестминстер мен Бундестаг шекті деңгейдің жүйенің өткізу қабілетін реттейтінін, Шотландия парламенті шекті деңгейдің болмауы әкімшілік жүктемені арттыратынын, Эстония сәйкестендіру мен міндетті жауаптың үйлесімі тиімді екенін, ал Бразилия бірлескен заң шығармашылығының әлеуетін және оның депутаттардың еркіне тәуелділігін көрсетті.

Екінші қосымша сұрақ бойынша цифрлық қатысуды кеңейту дербес деректерді ба-

рынша азайту, киберқауіпсіздік стандарттары және алгоритмдердің жұмысын тәуелсіз бағалау шарттарымен қатар жүруі тиіс екені анықталды. Қазақстанда бұл шарттардың құқықтық негізі «Жасанды интеллект туралы» Заңда және Цифрлық кодексте қаланған, ал оларды іске асыру петициялық жүйе мен өтініштер жүйесі жұмысының ашық көрсеткіштерін талап етеді.

Қазақстан үшін басты практикалық қорытынды жеке платформаларды емес, институционалдық дизайнды бейімдеу қажеттігінде. Конституциялық жаңару мен цифрлық трансформацияның тоғысуы жаңа Құрылтайды цифрлық қатысуды символдық қимылдан тұрақты институтқа айналдыратын рәсімдік тетіктермен бастапқыдан жарақтандыруға мүмкіндік береді. Мұндай тетіктерге Құрылтайға жіберілетін петициялар үшін екі сатылы шекті деңгей, комитеттік қарау тәртібі, қаралу барысын ашық қадағалау және Қазақстан Халық Кеңесімен байланыс жатады. Келесі зерттеулерді Құрылтайдың осы бағыттағы алғашқы шешімдерін эмпирикалық бағалауға арнаған жөн.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Leston-Bandeira, C. (2007). The impact of the Internet on parliaments: A legislative studies framework. *Parliamentary Affairs*, 60(4), 655–674. <https://doi.org/10.1093/pa/gsm040>
- 2 Lindner, R., & Riehm, U. (2009). Electronic petitions and institutional modernization: International parliamentary e-petition systems in comparative perspective. *JeDEM—eJournal of eDemocracy and Open Government*, 1(1), 1–11. <https://doi.org/10.29379/jedem.v1i1.3>
- 3 Об искусственном интеллекте: Закон Республики Казахстан от 17 ноября 2025 года № 230-VIII ЗРК. (2025). *Әділет*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2500000230>
- 4 Цифровой кодекс Республики Казахстан от 9 января 2026 года № 255-VIII ЗРК. (2026). *Әділет*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000255>
- 5 87,15% «за»: В Казахстане утвердили новую Конституцию по итогам референдума. (2026, 17 марта). *BES.media*. <https://bes.media/news/8715-za-v-kazahstane-utverdili-novuyu-konstitutsiyu-po-itogam-referenduma-f4e501/>
- 6 Первая сессия Курултая первого созыва назначена на 28 августа. (2026, 26 августа). *Kapital.kz*. <https://kapital.kz/gosudarstvo/152122/pervaya-sessiya-kurultaya-pervogo-sozyva-naznachena-na-28-avgusta.html>
- 7 Избраны члены постоянных комитетов Курултая — список. (2026, 28 августа). *Zakon.kz*. <https://www.zakon.kz/politika/6529730-izbrany-chleny-postoyannykh-komitetov-kurultaya-spisok.html>
- 8 Первое заседание Қазақстан Халық Кеңесі: Ключевые решения. (2026, 23 сентября). *24.kz*. <https://24.kz/ru/news/policy/793943-pervoe-zasedanie-kazakhstan-khalyk-kenesi-klyuchevye-resheniya>
- 9 Парламент одобрил проект закона о создании Халық Кеңесі. (2026, 15 мая). *Kapital.kz*. <https://kapital.kz/gosudarstvo/148091/parlament-odobril-proekt-zakona-o-sozdanii-halykh-kengesi.html>
- 10 Serra-Silva, S. (2022). How do parliaments engage with citizens? Online public engagement: A comparative analysis of parliamentary websites. *The Journal of Legislative Studies*, 28(4), 489–512. <https://doi.org/10.1080/13572334.2021.1896451>
- 11 Bernardes, C., & Bandeira, C. (2016). Information vs. engagement in parliamentary websites: A case study of Brazil and the UK. *Revista de Sociologia e Política*, 24(59), 91–107. <https://doi.org/10.1590/1678-987316245905>
- 12 Griffith, J., & Leston-Bandeira, C. (2012). How are parliaments using new media to engage with citizens? *The Journal of Legislative Studies*, 18(3–4), 496–513. <https://doi.org/10.1080/13572334.2012.706058>
- 13 Leston-Bandeira, C. (2019). Parliamentary petitions and public engagement: An empirical analysis of the role of e-petitions. *Policy & Politics*, 47(3), 415–436. <https://doi.org/10.1332/030557319X15579230420117>
- 14 Lindner, R., & Riehm, U. (2011). Broadening participation through e-petitions? An empirical study of petitions to the German Parliament. *Policy & Internet*, 3(1), 1–23. <https://doi.org/10.2202/1944-2866.1083>
- 15 Jungherr, A., & Jürgens, P. (2010). The political click: Political participation through e-petitions in Germany. *Policy & Internet*, 2(4), 131–165. <https://doi.org/10.2202/1944-2866.1084>
- 16 Matthews, F. (2021). The value of “between-election” political participation: Do parliamentary e-petitions matter to political elites? *The British Journal of Politics and International Relations*, 23(3), 410–429. <https://doi.org/10.1177/1369148120959041>
- 17 Hendriks, C. M. (2016). Coupling citizens and elites in deliberative systems: The role of institutional design. *European Journal of Political Research*, 55(1), 43–60. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12123>
- 18 O'Connor, K., Janenova, S., & Knox, C. (2019). Open government in authoritarian regimes. *International Review of Public Policy*, 1(1), 65–82. <https://doi.org/10.4000/irpp.325>
- 19 Kurmanov, B., Selteyev, U., & Almaganbetov, A. (2024). “Listening State?”: Exploring citizens’ perceptions of open government in Tokayev’s Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 43(2), 235–256. <https://doi.org/10.1080/02634937.2023.2268652>
- 20 Мухаметкалиева, Е. М., & Бастаубаева, А. Ж. (2018). Вовлечение общественности в нормотворческую деятельность Казахстана посредством использования краудсорсинга. *Государственное управление и государственная служба*, (4), 138–163.
- 21 House of Commons Library. (2025). *Petitions in the UK* (Research Briefing No. CBP-8620). <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8620/>
- 22 Vidgen, B., & Yasseri, T. (2020). What, when and where of petitions submitted to the UK government during a time of chaos. *Policy Sciences*, 53(3), 535–557. <https://doi.org/10.1007/s11077-020-09395-y>
- 23 77,000 fake signatures removed from Brexit referendum petition. (2016, June 27). *Silicon Republic*.

<https://siliconrepublic.com/trending/brexit-referendum-petition-fake-signatures>

24 Citizen Participation and Public Petitions Committee. (2026). *Annual report 2025–2026: 1st report, 2026 (Session 6)*. The Scottish Parliament. <https://www.parliament.scot/chamber-and-committees/committees/committee-reports/cppp/2026/3/16/cpps062026r01>

25 Böhle, K., & Riehm, U. (2013). E-petition systems and political participation: About institutional challenges and democratic opportunities. *First Monday*, 18(7). <https://doi.org/10.5210/fm.v18i7.4220>

26 Deutscher Bundestag. (2024, June 26). *Petitionsausschuss: Quorum für öffentliche Beratungen auf 30.000 abgesenkt*. <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2024/kw26-pa-petitionen-quorum-1010108>

27 Deutscher Bundestag. (2026, June 10). *Petitionsbericht 2025: Bericht des Petitionsausschusses (Drucksache 21/6000)*. <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2026/kw24-de-petitionsbericht-2025-1181866>

28 Faria, C. F. S. (2013). *The open parliament in the age of the Internet: Can the people now collaborate with legislatures in lawmaking?* Edições Câmara.

29 Observatory of Public Sector Innovation. (n.d.). *LabHacker*. OECD. <https://oecd-opsi.org/innovations/labhacker/>

30 Jonsson, M. E. (2015). Democratic innovations in deliberative systems: The case of the Estonian Citizens' Assembly process. *Journal of Public Deliberation*, 11(1), Article 7. <https://doi.org/10.16997/jdd.224>

31 Observatory of Public Sector Innovation. (2016). *Collective addresses and Rahvaalgatus.ee: Nudging the Parliament of Estonia to more openness and accountability*. OECD. <https://oecd-opsi.org/innovations/collective-addresses-and-rahvaalgatus-ee-nudging-the-parliament-of-estonia-to-more-openness-and-accountability/>

32 Citizen initiative portal empowering Estonians in digital age of democracy. (2024, January 24). *e-Estonia*. <https://e-estonia.com/citizen-initiative-portal-empowering-estonians-in-digital-age-of-democracy/>

33 *Rahvaalgatus.ee: Estonian citizen initiative portal*. (n.d.). Retrieved October 25, 2026, from <https://rahvaalgatus.ee/>

34 Toots, M. (2019). Why e-participation systems fail: The case of Estonia's Osale.ee. *Government Information Quarterly*, 36(3), 546–559. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.02.002>

35 Inter-Parliamentary Union. (2024). *World e-Parliament report 2024*. <https://www.ipu.org/news/press-releases/2024-10/new-ipu-report-parliaments-embrace-technology-digital-divide-persists>

36 О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам общественного контроля, совершенствования административных процедур: Закон Республики Казахстан от 2 октября 2023 года № 31-VIII ЗРК. (2023). *Әділет*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000031>

37 Lyngaas, S. (2020, December 8). Norwegian police implicate Fancy Bear in parliament hack, describe brute-forcing of email accounts. *CyberScoop*. <https://cyberscoop.com/norwegian-police-implicate-fancy-bear-in-parliament-hack-describe-brute-forcing-of-email-accounts/>

38 Inter-Parliamentary Union. (2024). *Guidelines for AI in parliaments*. <https://www.ipu.org/resources/publications/reference/2024-12/guidelines-ai-in-parliaments>

39 Ефимов, В. (2026, 16 октября). ИИ обработал 2,8 млн жалоб казахстанцев через eOtinish, но никто не знает, сколько раз он ошибся. *BES.media*. <https://bes.media/news/ii-obrabotal-2-8-mln-zhalob-kazahstantsev-cherez-eotinish-no-nikto-ne-znaet-skolko-raz-on-oshibsya/>

40 Казахстанцы подали более 5 млн обращений через eOtinish в 2025 году. (2026, 22 января). *Kapital.kz*. <https://kapital.kz/tehnology/144309/kazahstan-cy-podali-bolee-5-mln-obrasheniy-cherez-eotinish-v-2025-godu.html>

41 Чего хотят казахстанцы? Анализ сайта онлайн-петиций. (2024, 24 июля). *BES.media*. <https://bes.media/news/chego-hotyat-kazahstantsi-analiz-sayta-onlayn-petitsiy/>

Transliteration

1 Leston-Bandeira, C. (2007). The impact of the Internet on parliaments: A legislative studies framework. *Parliamentary Affairs*, 60(4), 655–674. <https://doi.org/10.1093/pa/gsm040>

2 Lindner, R., & Riehm, U. (2009). Electronic petitions and institutional modernization: International parliamentary e-petition systems in comparative perspective. *JeDEM—eJournal of eDemocracy and Open Government*, 1(1), 1–11. <https://doi.org/10.29379/jedem.v1i1.3>

3 Об искуствennom интеллекте: Закон Республики Казахстан от 17 ноябры 2025 года No. 230-VIII ЗРК [On Artificial Intelligence: Law of the Republic of Kazakhstan No. 230-VIII dated November 17, 2025]. (2025). *Adilet*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2500000230> (In Russian)

4 Tsifrovoy kodeksy Respubliki Kazakhstan ot 9 yanvarya 2026 goda No. 255-VIII ZRK [Digital Code of the Republic of Kazakhstan No. 255-VIII dated January 9, 2026]. (2026). *Adilet*. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000255> (In Russian)

5 87,15% «за»: V Kazakhstane utverdili novuyu Konstitutsiyu po itogam referendumu [87.15% voted “yes”: Kazakhstan approved a new Constitution following the referendum]. (2026, March 17). *BES.media*. <https://bes.media/news/8715-za-v-kazakhstane-utverdili-novuyu-konstitutsiyu-po-itogam-referenduma-f4e501/> (In Russian)

6 Pervaya sessiya Kurultaya pervogo sozyva naznachena na 28 avgusta [The first session of the Kurultai is scheduled for August 28]. (2026, August 26). *Kapital.kz*. <https://kapital.kz/gosudarstvo/152122/pervaya-sessiya-kurultaya-pervogo-sozyva-naznachena-na-28-avgusta.html> (In Russian)

7 Izbrany chleny postoyannykh komitetov Kurultaya — spisok [Members of the Kurultai's standing committees elected: List]. (2026, August 28). *Zakon.kz*. <https://www.zakon.kz/politika/6529730-izbrany-chleny-postoyannykh-komitetov-kurultaya--spisok.html> (In Russian)

8 Pervoye zasedaniye Qazaqstan Khalyk Kenesi: Klyuchevyye resheniya [First meeting of the Kazakhstan People's Council: Key decisions]. (2026, September 23). *24.kz*. <https://24.kz/ru/news/policy/793943-pervoe-zasedanie-kazakhstan-khalyk-kenesi-klyuchevyye-resheniya> (In Russian)

9 Parlament odobril projekt zakona o sozdanii Khalyk Kenesi [Parliament approved a draft law on the establishment of the People's Council]. (2026, May 15). Kapital.kz. <https://kapital.kz/gosudarstvo/148091/parlament-odobril-proekt-zakona-o-sozdanii-halykh-kengesi.html> (In Russian)

10 Serra-Silva, S. (2022). How do parliaments engage with citizens? Online public engagement: A comparative analysis of parliamentary websites. *The Journal of Legislative Studies*, 28(4), 489–512. <https://doi.org/10.1080/13572334.2021.1896451>

11 Bernardes, C., & Bandeira, C. (2016). Information vs. engagement in parliamentary websites: A case study of Brazil and the UK. *Revista de Sociologia e Política*, 24(59), 91–107. <https://doi.org/10.1590/1678-987316245905>

12 Griffith, J., & Leston-Bandeira, C. (2012). How are parliaments using new media to engage with citizens? *The Journal of Legislative Studies*, 18(3–4), 496–513. <https://doi.org/10.1080/13572334.2012.706058>

13 Leston-Bandeira, C. (2019). Parliamentary petitions and public engagement: An empirical analysis of the role of e-petitions. *Policy & Politics*, 47(3), 415–436. <https://doi.org/10.1332/030557319X15579230420117>

14 Lindner, R., & Riehm, U. (2011). Broadening participation through e-petitions? An empirical study of petitions to the German Parliament. *Policy & Internet*, 3(1), 1–23. <https://doi.org/10.2202/1944-2866.1083>

15 Jungherr, A., & Jürgens, P. (2010). The political click: Political participation through e-petitions in Germany. *Policy & Internet*, 2(4), 131–165. <https://doi.org/10.2202/1944-2866.1084>

16 Matthews, F. (2021). The value of “between-election” political participation: Do parliamentary e-petitions matter to political elites? *The British Journal of Politics and International Relations*, 23(3), 410–429. <https://doi.org/10.1177/1369148120959041>

17 Hendriks, C. M. (2016). Coupling citizens and elites in deliberative systems: The role of institutional design. *European Journal of Political Research*, 55(1), 43–60. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12123>

18 O'Connor, K., Janenova, S., & Knox, C. (2019). Open government in authoritarian regimes. *International Review of Public Policy*, 1(1), 65–82. <https://doi.org/10.4000/irpp.325>

19 Kurmanov, B., Selteyev, U., & Almagambetov, A. (2024). “Listening State”: Exploring citizens' perceptions of open government in Tokayev's Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 43(2), 235–256. <https://doi.org/10.1080/02634937.2023.2268652>

20 Mukhametkaliyeva, Ye. M., & Bastaubayeva, A. Zh. (2018). Vovlecheniye obshchestvennosti v normotvorcheskuyu deyatel'nost' Kazakhstana posredstvom ispol'zovaniya kraudsorsinga [Public engagement in Kazakhstan's rulemaking through crowdsourcing]. *Gosudarstvennoye upravleniye i gosudarstvennaya sluzhba*, (4), 138–163. (In Russian)

21 House of Commons Library. (2025). Petitions in the UK (Research Briefing No. CBP-8620). <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8620/>

22 Vidgen, B., & Yasseri, T. (2020). What, when and where of petitions submitted to the UK government during a time of chaos. *Policy Sciences*, 53(3), 535–557. <https://doi.org/10.1007/s11077-020-09395-y>

23 77,000 fake signatures removed from Brexit referendum petition. (2016, June 27). Silicon Republic. <https://siliconrepublic.com/trending/brexit-referendum-petition-fake-signatures>

24 Citizen Participation and Public Petitions Committee. (2026). Annual report 2025–2026: 1st report, 2026 (Session 6). The Scottish Parliament. <https://www.parliament.scot/chamber-and-committees/committees/committee-reports/cppp/2026/3/16/cpps062026r01>

25 Böhle, K., & Riehm, U. (2013). E-petition systems and political participation: About institutional challenges and democratic opportunities. *First Monday*, 18(7). <https://doi.org/10.5210/fm.v18i7.4220>

26 Deutscher Bundestag. (2024, June 26). Petitionsausschuss: Quorum für öffentliche Beratungen auf 30.000 abgesenkt [Petitions Committee: Quorum for public hearings reduced to 30,000]. <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2024/kw26-pa-petitionen-quorum-1010108> (In German)

27 Deutscher Bundestag. (2026, June 10). Petitionsbericht 2025: Bericht des Petitionsausschusses (Drucksache 21/6000) [Petitions report 2025: Report of the Petitions Committee (Parliamentary Paper 21/6000)]. <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2026/kw24-de-petitionsbericht-2025-1181866> (In German)

28 Faria, C. F. S. (2013). The open parliament in the age of the Internet: Can the people now collaborate with legislatures in lawmaking? *Edições Câmara*.

29 Observatory of Public Sector Innovation. (n.d.). LabHacker. OECD. <https://oecd-opsi.org/innovations/labhacker/>

30 Jonsson, M. E. (2015). Democratic innovations in deliberative systems: The case of the Estonian Citizens' Assembly process. *Journal of Public Deliberation*, 11(1), Article 7. <https://doi.org/10.16997/jdd.224>

31 Observatory of Public Sector Innovation. (2016). Collective addresses and Rahvaalgatus.ee: Nudging the Parliament of Estonia to more openness and accountability. OECD. <https://oecd-opsi.org/innovations/collective-addresses-and-rahvaalgatus-ee-nudging-the-parliament-of-estonia-to-more-openness-and-accountability/>

32 Citizen initiative portal empowering Estonians in digital age of democracy. (2024, January 24). e-Estonia. <https://e-estonia.com/citizen-initiative-portal-empowering-estonians-in-digital-age-of-democracy/>

33 Rahvaalgatus.ee: Estonian citizen initiative portal. (n.d.). Retrieved October 25, 2026, from <https://rahvaalgatus.ee/>

34 Toots, M. (2019). Why e-participation systems fail: The case of Estonia's Osale.ee. *Government Information Quarterly*, 36(3), 546–559. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.02.002>

35 Inter-Parliamentary Union. (2024). World e-Parliament report 2024. <https://www.ipu.org/news/press-releases/2024-10/new-ipu-report-parliaments-embrace-technology-digital-divide-persists>

36 O vnesenii i izmenenii i dopolnenii v nekotoryye zakonodatel'nyye akty Respubliki Kazakhstan po voprosam obshchestvennogo kontrolya, sovershenstvovaniya administrativnykh protsedur: Zakon Respubliki Kazakhstan ot 2 oktyabrya 2023 goda No. 31-VIII ZRK [On amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Kazakhstan concerning public oversight and the improvement of administrative procedures: Law of the Republic of Kazakhstan No. 31-VIII dated October 2, 2023]. (2023). Adilet. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z23000000031> (In Russian)

37 Lyngaas, S. (2020, December 8). Norwegian police implicate Fancy Bear in parliament hack, describe

brute-forcing of email accounts. CyberScoop. <https://cyberscoop.com/norwegian-police-implicate-fancy-bear-in-parliament-hack-describe-brute-forcing-of-email-accounts/>

38 Inter-Parliamentary Union. (2024). Guidelines for AI in parliaments. <https://www.ipu.org/resources/publications/reference/2024-12/guidelines-ai-in-parliaments>

39 Yefimov, V. (2026, October 16). II obrabotal 2,8 mln zhalob kazakhstansev cherez eOtinish, no nikto ne znayet, skol'ko raz on oshibsy [AI processed 2.8 million complaints from Kazakhstanis through eOtinish, but no one knows how many times it made mistakes]. BES. media. [https://bes.media/news/ii-obrabotal-2-8-mln-](https://bes.media/news/ii-obrabotal-2-8-mln-zhalob-kazakhstansev-cherez-eotinish-no-nikto-ne-znaet-skolko-raz-on-oshibsy/)

zhalob-kazakhstansev-cherez-eotinish-no-nikto-ne-znaet-skolko-raz-on-oshibsy/ (In Russian)

40 Kazakhstansy podali boleye 5 mln obrashcheniy cherez eOtinish v 2025 godu [Kazakhstanis submitted more than 5 million appeals through eOtinish in 2025]. (2026, January 22). Kapital.kz. <https://kapital.kz/tehnologiy/144309/kazhastancy-podali-bolee-5-mln-obrashchenij-cherez-eotinish-v-2025-godu.html> (In Russian)

41 Chego khotyat kazakhstantsy? Analiz sayta onlayn-petitsiy [What do Kazakhstanis want? An analysis of the online petitions website]. (2024, July 24). BES. media. <https://bes.media/news/chego-hotyat-kazhastantsi-analiz-sayta-onlayn-petitsiy/> (In Russian)

АВТОР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Елнұр Сабыржанұлы Бейсенбаев

PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, email: beisenbayev.elnur@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-4039-5876

Елнур Сабыржанович Бейсенбаев

PhD докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, email: beisenbayev.elnur@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-4039-5876

Elnur Beisenbayev

PhD Student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, email: beisenbayev.elnur@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-4039-5876

